

стю присутніх на засіданні парламентарів.

5. Для обговорення законопроектів, пов'язаних з втіленням в життя рішень Конституційного Суду України щодо визнання неконституційним закону або його частини, необхідно встановити особливу процедуру – "голосування без обговорення".

6. Етап прийняття рішень щодо законопроекту, не пов'язаних з його прийняттям, є необов'язковим і може здійснюватися у активній або пасивній формах. Він включає: прийняття або відхилення пропозиції або поправки щодо законопроекту; відхилення законопроекту; подання на повторне читання. Ці рішення позитивно не змінюють статусу законопроекту на шляху до закону і, як наслідок, не тягнуть за собою його перехід на наступну фазу або стадію, залишаючи на тому ж рівні розгляду в парламенті або зовсім за межами законодавчого процесу.

Проведене дослідження свідчить про необхідність подальшого вивчення можливостей щодо вдосконалення та спрощення процедур обговорення та прийняття законів Верховною Радою України, адже від вдалого їх застосування напряму залежить і якість останніх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Регламент Верховної Ради України від 27.07.1994 р., № 129/94-ВР // ВВР України. –1994. –№ 35. –Ст.338 (із змінами).

2. Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики. -Чернівці: Рута, 1998. –488 с.

3. Постанова Верховної Ради України "Про форму та порядок голосування на засіданні Верховної Ради України

21.01.2000 року" від 21.01.2000 р., № 1396а-XIV. –URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Постанова Верховної Ради України "Про тимчасовий порядок та форму голосування на засіданнях Верховної Ради України" від 1.02.2000 р., № 1408-XIV // Офіційний вісник України. –2000. –№ 5. –Ст.147.

5. Постанова Верховної Ради України "Про зміну способу голосування щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України" від 24.12.2003 р., № 1398-IV // ВВР України. -2004. -№ 16. –Ст.242.

6. Колісник В.П. Подвійний вотум у процедурі ухвалення конституційного закону // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. праць. –2005. -Вип.9. –С.25-35.

7. Коментар Харківської правозахисної групи до політичної реформи в Україні /Підготував В. Речицький // Офіційний сайт Харківської правозахисної групи. –URL: <http://khrpg.org>.

8. Журавський В.С. "Пакедне" голосування та інші сумнівні ноу-хау внесення змін до Конституції // Юридичний вісник України. –29.01-04.02.2005. –№ 4.

9. Журавський В.С. Український парламент на сучасному етапі: теоретико-правовий аспект: Монографія. –К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2001. -248 с.

10. Рішення Конституційного Суду України від 17.10.2002 р., № 17-рп/2002 (у справі щодо повноважності Верховної Ради України) // Вісник Конституційного Суду України. –2002. –№ 5. –С.11.

Надійшла до редколегії 23.12.2005

ПЕРЕРВА Ю.Н. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАССМОТРЕНИЯ И ПРИНЯТИЯ ЗАКОНОВ ВЕРХОВНОЙ РАДОЙ УКРАИНЫ

Исследованы вопросы рассмотрения и принятия законов Верховной Радой Украины; выполнен анализ содержания и значения стадий законодательного процесса, выявлены этапы преобразования законопроекта в закон; рассмотрены процедурные вопросы.

***

PERERVA JU.N. THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS CONSIDERATION AND ACCEPTANCE OF LAWS OF THE SUPREME COUNCIL UKRAINE

Questions of consideration and acceptance laws of the Supreme Council Ukraine are investigated; the analysis of the maintenance and value stages of legislative process is executed, stages of transformation of the bill in the law are revealed; points of order are considered.

УДК 340.1

І.К. СЕЗОНОВА*, канд. техн. наук, доц.,
К.М. ОРОБЕЦЬ**

Харківський національний університет внутрішніх справ*
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого**

СИСТЕМА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ (ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ)

Розглянуто проблеми правового виховання в сучасних умовах та шляхи його вдосконалення на концептуальному та практичному рівнях.

Розв'язання завдань обраного курсу розвитку України як демократичної, соціальної, правової держави вимагає постійних спільних зусиль суспільства та державних інституцій, спрямованих на затвердження та усталення культурних основ у якості невід'ємної частки національ-

ної життєдіяльності. Центральним етапом і передумовою якісного оновлення державності має стати формування структурованого за принципами соціальної справедливості громадянського правового суспільства. У свою чергу, умовою останнього є кількість, якість та ефективність

правового виховання соціуму.

Нові українські реалії потребують інновацій і в науковій сфері. Насамперед це стосується теорії права, де виняткову актуальність й модерне значення отримують серед інших категорії правосвідомості, правової культури, правового прогресу, правовиховання – основоположні поняття, якими сьогодні змушені оперувати при описі потрібно наукового впливу на правову систему.

Сучасне пізнання будь-якого явища реальності, очевидно, починається з загального уявлення про нього як динамічну відкрити не рівноважну систему. Системний підхід не лише не виключає, а, навпаки, розуміє під собою застосування філософських (загальнонаукових) позицій про зміст і форму, що є двома взаємопов'язаними сторонами реальності; причому зміст – це певним чином упорядкована сукупність елементів та процесів, котрі утворюють предмет або явище, а форма – спосіб існування й виразу цього змісту, його різноманітних модифікацій, також внутрішня організація змісту (структура) [1, с.434].

Проблема правового виховання відносно нова. На протязі достатньо тривалого часу правове виховання не було включено в поле зору правничої теорії, наприклад, як самостійне питання воно не було представлено у класичних працях Р. Єрінга, Л. Петражицького, Г. Радбруха [2-4]. Спроби наблизитися до детальнішого розгляду правового виховання більш-менш оформлено виражені лише у поглядах представників природно-правової школи права Росії дореволюційного періоду, насамперед, І.О. Льїна [5, с.27; 6, с.148].

Окремі аспекти вивчення розглядуваного феномена висвітлені лише у більш сучасних працях таких теоретиків права, як Й. Васькович, О.В. Волошеник, О.А. Лукашова, М.К. Подберезський, В.М. Селіванов, Т.В. Синькова, О.Ф. Скакун та ін. Деяка частина цих публікацій виконана ще за радянських часів, а відтак є до певної міри задеологізованою, ігноруючи поняття природної правової культури як складової загальної національної [7, с.21] і принципові відмінності між правом (в об'єктивному значенні), правовою системою та законом (законодавством).

Навіть зараз в Україні відсутнє цілісне теоретичне уявлення про правове виховання як систему, тобто немає загально визнаної теорії правовиховання. Досі повністю не досягнуто те, що остання – органічна складова будь-якого курсу теорії права, навіть враховуючи достатньо велику кількість опублікованих наукових статей, так чи інакше присвячених проблемам формування української правосвідомості, наприклад, у такому авторитетному часопису, як "Право України", та деяких інших виданнях, включених ВАК України до переліку фахових з юридичних наук, через які, навіть незважаючи на спеціалізовану спрямованість окремих із них, час від часу виходять у світ розробки, котрі входять до напрямку становлення правової культури в Україні. До числа саме таких спеціалізованих джерел серед інших входить і науково-аналітичний журнал "Митна справа", фактично охоплювана яким наукова тематика значно об'ємніша за його назву, що надає змогу бачити дослідження широкого кола надактуальних для різних галузей права України питань.

Подана стаття спрямована на усунення прогалин інших більш вузьких досліджень, через що наразі поставимо за мету якомога повніше дослідити зміст правовиховного процесу, визначивши методологічно обґрунтований та взаємопов'язаний порядок уживання термінів і понять,

застосовуваних при загальнотеоретичному аналізі правового виховання.

На початку розглянемо деякі цінні міркування, що надають змогу з сучасних позицій розглянути феномен правовиховного процесу як цілісну систему, визначитися з його тлумаченням як суто теоретичною проблемою.

Так, Й. Васькович та ряд інших авторів обмежуються визначенням і подальшими дослідями правового виховання як систематичної і цілеспрямованої діяльності державних органів та громадських організацій, спрямованої на формування у людини правової свідомості і свідомого ставлення до законів держави [8; 9, с.623]. О.Ф. Скакун пропонує доволі аргументоване визначення правового виховання як цілеспрямованої постійної дії на людину з метою формування у неї правової культури й активної правомірної поведінки [10, с.520]. Тим не менш, як здається, таке визначення не досить чітко сформульоване, оскільки при його буквальному розумінні правовиховання фактично отожднюється з неорганізованою правовою соціалізацією, яка також володіє власним призначенням і кінцевою метою у загальному правовому прогресі, однак позбавлена моментів усвідомленої діяльності, контрольованості та прогнозованості.

У російському академічному курсі загальної теорії держави та права подібні вищезгадані дефініції дещо конкретизуються та доповнюються, оскільки тут, очевидно, чіткіше визначена виховна функція нормотворення, яка здійснюється не лише державними органами та громадськими організаціями, але й безпосередньо самою державою, її службовцями та трудовими колективами [11, с.395].

Із урахуванням критичного осмислення недовіків згаданих та інших визначень правового виховання подамо власну версію: *під правовим вихованням слід розуміти цілеспрямовану систематичну комплексну діяльність держави та громадянського суспільства, що має за свою мету формування цивілізаційно-узгодженої правосвідомості й активної правомірної поведінки шляхом підвищення рівня правової культури та свідомого ставлення до правової реальності, вироблення правового мислення й навичок, які переходять в автоматизми, схвалюваної правової поведінки.*

Л. Петражицький розрізняв два види мотивації, що може бути сформована через засоби правового виховання, – активну, котра походить від усвідомлення власного права, та пасивну, що виходить із осягнення правової повинності [3, с.147]. Принагідно підкреслимо, що навички правомірної поведінки можуть передбачати за різних ситуацій як активну поведінку (дії, діяльність), так і бездіяльність, коли під кутом зору правової справедливості й формальної рівності виправданий саме останній варіант поведінки. Тобто, якщо на пізнанні й оцінці правових норм позначаються особливості заборонних, зобов'язальних та уповноважувальних норм [12, с.34], то зовнішню поведінку визначає не лише (а найчастіше – і не стільки) знання законодавчої, а й "відчуття" природно-правової оцінки соціальних фактів.

Самостійною додатковою метою правового виховання сьогодні можна визнати і боротьбу (недопущення) з правовим нігілізмом, зокрема, за допомогою остаточного викорінення залишкових ідеологічних явищ тоталітарної минулщини [13, с.13; 14, с.46; 15, с.110], стримування проявів популізму [16, с.6-7], ознайомлення молоді з ре-

зультатами позитивного соціально-правового досвіду та надання детальної оцінки негативним прикладам як абсолютно неприпустимим [17; 18, с.15; 19, с.54], роз'яснення природи, змісту та сутності реально існуючих суспільних відносин, що за даних соціально-політичних умов мають і можуть бути нормативно врегульовані [20, с.10], використання відкритого міжкультурного спілкування і запозичення із одночасним відродженням національної правової ідеології, єдиної для переважної більшості соціуму [21, с.48; 22, с.59; 23, с.61], нормотворення, адекватного суспільним потребам та інтересам [24, с.42; 25, с.4; 26, с.33], тобто найвищій ідеї Блага як ідеї співвіднесення розумного та дійсного [27, с.24-25].

У якості *видів* можливо відокремити: залежно від об'єктів – загальне правовиховання населення, правовиховання молоді, правовиховання засуджених різних категорій тощо; за суб'єктами – шкільне та позашкільне правовиховання, правове виховання у вищих юридичних і різних неюридичних навчальних закладах та ін.

Не можемо не погодитися з думкою С.В. Матвєєва, який виділив чотири основні *принципи* правового виховання, справедливі для проведення будь-якого його виду: науковість; цілеспрямованість; систематичність; щільний зв'язок зі практикою [28, с.224]. Однак додамо до них комплексність (всебічність), загальнодоступність, прогнозованість, поєднання імперативних (правова освіта) та диспозитивних начал, застосування диференційованих підходів.

Теоретично правовиховання будемо розглядати через такі категорії, як його механізм (зміст перебігу даного процесу), структура та режим (відповідно, внутрішня та зовнішня форми).

Механізм правового виховання являє правовиховний процес у його динаміці, розкриває його перетворюючу сутність і складається зі змін рівня правосвідомості об'єкта впливу. Характеристиками динаміки правовиховного процесу, що відображають комплекс взаємопов'язаних обставин, які діють у часі й зорієнтовані на досягнення цілей правового виховання, виступають *стадії* (етапи) правового виховання.

За проведеними дослідженнями, у правовиховному процесі можна окреслити такі основні стадії:

1. *Когнітивна (пізнавальна) стадія*. Ознайомлення із матеріальними та нематеріальними досягненнями національної правової культури, із актуальним станом національної та міжнародної правових систем. Набуття здатності до первинної юридичної оцінки соціальних фактів.

2. *Емоційна стадія*. Формування позитивного психічного ставлення до права і правомірної поведінки. Негативна оцінка правопорушень. Початок формування соціально-правових настанов і сталих мотивів.

3. *Поведінкова стадія*. Корекція соціальної поведінки за допомогою правових стимулів, правових дозволів, правових зобов'язань і правових заборон. Спроможність діяти на основі не лише позитивного права, а і матеріально не виражених вимог правової культури, цінностей природного права, самостійно вирішувати соціально-правові, законодавчі конфлікти, бути суб'єктом правового виховання.

Інший погляд висловив О.А. Листопад, який виділив цілих 9 етапів процесу правового виховання: 1) з'ясування основних знань, понять та норм правової поведінки; 2) формування відношення до норм та правил правової поведінки; 3) формування оцінки, оціночних суджень про правову поведінку; 4) мотивація законослухняної поведінки;

5) формування законослухняних поглядів; 6) формування переконання в необхідності правової поведінки; 7) дотримання своїх поглядів та переконань, уміння боротися за свої погляди та переконання правовими шляхами; 8) формування навичок та звичок правової поведінки; 9) формування стійкого інтересу до правового самовиховання, самовдосконалення, прояву свідомої активності в процесі правового виховання [29, с.105-108]. Такий розподіл, звісно, заслуговує на увагу, проте виділені нами три етапи мають більш концентрований вигляд й, будучи точніше сформульованими та позбавленими зайвої психологізації, вважаємо, краще адаптовані до потреб правової науки.

За нашою думкою, *структура* правового виховання являє собою відносно сталу сукупність взаємопов'язаних та одночасно функціонально відокремлених елементів, а також умов правовиховного процесу, що можна поділити за декількома аспектами:

1) *суб'єкти* (інститути правового виховання) – держава в цілому, державні органи та службовці, громадські організації, трудові, навчальні, військові, релігійні колективи, засоби масової інформації, політичні партії, сім'я, окремі громадяни, які цілеспрямовано здійснюють правовиховний вплив;

2) *об'єкти* (те, на кого спрямоване правове виховання) – громадяни, соціальні групи, суспільство в цілому;

3) *умови на боці суб'єктів* (організаційно-правова та методологічна програми, за допомогою якої здійснюється правовиховна дія на суб'єктів правового виховання) – система певних цілей, засобів, заходів, методів;

4) *умови на боці об'єктів* – це об'єктивні (зовнішні, соціальні) і суб'єктивні (внутрішні, індивідуальні) чинники, що обумовлюють певну результативність правовиховної дії та можуть самі під її впливом трансформуватися.

Зупинимося на ґрунтовнішому дослідженні умов на боці суб'єктів правовиховання.

Цілі правового виховання можна в залежності від того, на що саме в об'єкті, згідно з ними, має бути спрямована правовиховна дія, поділити на пізнавальні (когнітивні), емоційні, поведінкові (або мотиваційно-вольові) [30, с.169]. Відповідно до пізнавальних цілей правове виховання повинно бути націлене на розвиток правосвідомості, правового (категоріального) мислення, а саме: генезис і трансформацію правової ідеології як системи усвідомлених правових понять, категорій, принципів, теорій та концепцій, що складають знання права, розуміння права і його цінності й самоцінності та юридичну оцінку соціальних фактів. У емоційному аспекті правовиховний вплив має за мету домагатися зацікавленості, позитивного психологічного відношення об'єкта правового виховання й, до певної міри, закону як природних вимог об'єктивного існування людини, власної та сторонньої активно правомірної поведінки й негативного – до випадків правопорушення. Деякі науковці зауважують, що емоційно виховна дія виражається у формуванні вміння самостійно виробляти критерії правових оцінок до законодавчо-правових явищ, правової діяльності та поведінки, соціальних (правових) цінностей [30, с.174]. Поведінкова ціль правового виховання, на наш погляд, – передавання національного досвіду соціально-правової поведінки (діяльності), становлення в індивідів навичок та вмінь поведінки в юридично значущих ситуаціях, активна соціальна, громадська, політична позиція, що отримує правовий вимір (до прикладу, реалізація права на участь у виборах, референдумах, міти-

нгах і зібраннях та ін.), вольова боротьба з антисоціальними, антикультурними мотивами тощо.

Вважаємо, *засоби (форми)* правового виховання повинні мати комплексний характер, сприяючи досягненню вищезгаданих цілей у їх єдності, прищеплюючи не лише знання, а передовсім – розуміння передумов права, соціокультурну зумовленість правопорядку та законності [31, с.70; 32, с.43]. До головних форм правовиховного процесу відносимо наступні: правову освіту, самовиховання, законодавчо-правову та судову агітацію і пропаганду, ефективну та відкриту для громадськості юридичну практику державних органів та інших організацій (у тому числі правотворча, правореалізаційна діяльність), юридичну відповідальність (позитивну [перспективну] й негативну [ретроспективну]).

Систему *заходів та методів*, видимо, складають такі елементи: методи масової інформації, культури та комунікації; публічні конференції, зустрічі, лекції, бесіди, семінари, дискусії; правовий всеобуч, правова та соціальна література, періодичні видання; коментарі законодавства; консультації уповноважених організацій та осіб; інтелектуальні змагання з питань правознавства різного рівня; психотерапевтичний вплив на особистість; залучення до різноманітних правознавчих гуртків, громадських організацій та колективів, політичних партій; конкретні заходи правового заохочення та примусу (наприклад, кримінальне покарання) та ін.

У порівнянні із засобами заходи та методи проявляються лише на практиці, полягають у безпосередньому та індивідуально обумовленому впливі на індивідів. Причому якщо здійснення заходів завжди поступове, поетапне (як, скажімо, покарання), то методи одноактні (приміром, юридична консультація).

Режим правового виховання – це нормативно-організаційна атмосфера здійснення правовиховної дії, що забезпечує оптимальне та найефективніше підґрунтя для правової соціалізації особи, соціальної спільноти, суспільства в цілому у вигляді реалізації певних умов (цілей), засобів, заходів та методів досягнення і гарантії отримання бажаного результату. Створення належного режиму правового виховання, видимо, включає:

1) підготовку, прийняття та оприлюднення єдиної загальнодержавної наукової концепції правового виховання, розрахованої на визначений строк дії (близько 5-15 років), а на її основі – інших загальних і локальних нормативних актів, спеціалізованих на питаннях правового виховання (викладених, до прикладу, у кожному навчальному закладі в окремому посібнику [33, с.28], де чітко простежувалися би зв'язки права з філософією, етикою, деонтологією та іншими дисциплінами, котрі виконують виховну функцію [34, с.43]). Пріоритетним завданням концепції треба визнати набуття об'єктами правового виховання здібності до розуміння права, тобто предметів правової культури [35, с.19], його поваги та віри в його цінність, а не простого знання законів, чим і відрізняється правосвідомість у власному своєму природному значенні від “законосвідомості” [6, с.151] (в сенсі не підкріпленого внутрішнім переконанням знання позитивної форми права). Рекомендованою формою проведення правовиховної роботи потрібно закріпити групову – вплив на формальні, а частково і неформальні групи (у межах трудових колективів, груп дозвілля, сім'ї та ін. [36, с.31]).

Досягнення постійного гармонійного, різнобічного розвитку правової особистості повинне стати показником не лише професійної культури юристів [37, с.53], але й безумовним результатом концепції правовиховання всього суспільства;

2) контроль і координацію роботи всіх правовиховних інститутів, найкраще – утворення єдиного не підпорядкованого державі центру з інформаційно-аналітичними та іншими функціями, де вивчалися б показники усіх видів правовиховної роботи;

3) матеріально-технічне та організаційно-технологічне забезпечення втілення програм правового виховання у життя, встановлення відповідальності за невиконання імперативних вимог уповноваженими суб'єктами її реалізації й, навпаки, заохочень – за досягнуті успіхи.

Г.В. Мальцев у вирішальних рисах вірно сформулював спрямованість процесу правового виховання як формування у свідомості та психології кожної людини внутрішньої стійкої основи, за допомогою якої вона могла би вірно орієнтуватися у сфері правових відносин і котра передбачає глибоке розуміння соціальної природи права, принципів, внутрішньої логіки законодавства [38, с.49]. Історичним призначенням правового виховання потрібно визнати надання стихійному процесу правової соціалізації впорядкованого, окультуреного характеру. Універсальним завданням і більш загального процесу правової соціалізації, і діяльності зі правовиховання виступає передавання наступним поколінням, розвиток, а разом і розповсюдження наявних здобутків національної правової культури.

Таким чином, основними категоріями, через які може бути розкрита сутність системи правового виховання, є механізм (зміст перебігу даного процесу), структура та режим (відповідно, внутрішня та зовнішня форми).

Теорія правового виховання потребує неодмінного її включення до складу сучасної теорії права. Результати подальших розробок у даному напрямку мусять якнайшвидше відтворюватися у навчальній літературі як для вищих навчальних закладів, так і закладів середньої освіти, а практичні пропозиції, якщо вони на перевірку виявляться слушними, – втілюватися у життя. У поточній прикладній роботі повинні вироблятися, розвиватися й упродовжуватися нові оптимальні форми та методи правового виховання, адекватні структурі проведення часу навчання, роботи та дозвілля, що склалася відповідно до висновків періодичних масових соціологічних досліджень, та поставленим завданням розвінчування деструктивних традицій періоду тоталітаризму й становлення нової національної правової ідеології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Философский словарь /Под ред. И.Т. Фролова. –М.: Политиздат, 1987. –590 с.
2. Еринг Р. фон. Борьба за право. –К.: Типография А.К. Брун, 1893. –71 с.
3. Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. –Т.І. –СПб.: Тип. Т-ва “Екатерингофское Печатное Дело”, 1909. –318 с.
4. Радбрух Г. Введение в науку права. –М.: Тип. и цинк. Т./д. “МЫСЛЬ” Н.П. Меснянкин и К°, 1915. –139 с.
5. Гуренко М.М. Правосвідомість як важлива умова гарантії прав і свобод людини і громадянина (за філософ-

сько-правовою спадщиною І. Ільїна) // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Зб. наук. ст. –2001. –№ 1. –С.23-33.

6. Мельниченко О.І. Поняття правосвідомості у поглядах представників природно-правової школи права Росії дореволюційного періоду // Наукові записки: Серія "Право". –Острого: НаУ "ОА", 2002. –С.147-153.

7. Менюк О. Правова культура в умовах розбудови незалежної України: поняття, структура // Право України. –2001. –№ 4. –С.21-23, 39.

8. Васильович Й. Правосвідомість та її вплив на менталітет українського народу // Право України. –1998. –№ 6. –С.108-111.

9. Синюкова Т.В. Правосознание и правовое воспитание // Теория государства и права /Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. –М.: Юристъ, 2001. –С.611-625.

10. Скакун О.Ф. Теория государства и права. –Х.: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. –704 с.

11. Общая теория государства и права. Академический курс: В 2-х т. /Под ред. М.Н. Марченко. –Т.2. Теория права. –М.: Зерцало, 1998. –656 с.

12. Лазарев В.В. Правомерное поведение как объект юридического исследования // Сов. государство и право. –1976. –№ 10. –С.29-37.

13. Волощенко О.В. Правовий нігілізм у пострадянському суспільстві: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01 /Ун-т внутр. справ. –Х., 2000. –18 с.

14. Забужко О.С. Філософія української ідеї та європейський контекст. –К.: Основи, 1993. –126 с.

15. Конох М.С. Формування нової філософії освіти в Україні. Соціально-філософський аналіз: Монографія. –К.: Вища шк., 2001. –223 с.

16. Головченко В., Черней В. Правова та політична культура в українському суспільстві // Юридичний вісник України. –02-08.03.2002.

17. Запорожан І. Особливості правового виховання школярів // Юридичний вісник України. –25-31.01.2001.

18. Карасик О.П., Козир М.К., Шость Н.В. Організація правового виховання неповнолітніх у закладах освіти. –Х.: Константа, 1997. –32 с.

19. Онищенко Н.М., Бобровник С. Правовий нігілізм серед молоді: що робити далі? // Радянське право. –1991. –№ 3. –С.54-56.

20. Селіванов В., Діденко Н. Правова природа регулювання суспільних відносин // Право України. –2000. –№ 10. –С.10-20.

21. Онищенко Н.М. Правова система і держава в Україні: Монографія. –К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. –132 с.

22. Селіванов В.М. Становлення сучасної парадигми

державознавства і державотворення в Україні // Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність: Матеріали наук.-практ. конф., 22-23 лист. 1996 р. –К.: Генеза, 1997. –С.57-60.

23. Черниш Н.Й. Суспільна свідомість молоді. –Львів: Світ, 1990. –368 с.

24. Бобровник С., Карпов О. Вплив правового виховання на криміногенну ситуацію в молодіжному середовищі // Право України. –1992. –№ 12. –С.41-43.

25. Гойман В. Правовой нигилизм: пути преодоления // Сов. юстиция. –1990. –№ 9. –С.3-5.

26. Копейчиков В.В., Бородин В.В. Роль правовой культуры в формировании социалистического правового государства // Сов. государство и право. –1990. –№ 2. –С.28-34.

27. Юркевич П.Д. Вибране. –К.: Абрис, 1993. –416 с.

28. Матвеев С.В. Правовое воспитание сотрудников органов внутренних дел // Вісник ЛПВС МВС України. –1998. –Вип.1. –С.218-226.

29. Листопад О.А. Основні етапи процесу правового виховання // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наук. пр. –2002. –Вип.14: Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права. –С.104-109.

30. Личность и уважение к закону (Социологический аспект). –М.: Наука, 1979. –286 с.

31. Новіков Б. Навіщо натовпові ерудитія? // Віче. –2002. –№ 2. –С.70-73.

32. Подберезський М. Педагогічні аспекти соціалізації особистості // Новий Колегіум. –2001. –№ 1-2. –С.40-44.

33. Федик Є. З досвіду правовиховної роботи серед студентів Івано-Франківського сільськогосподарського технікуму // Право України. –1993. –№ 4. –С.28-29.

34. Васильович Й. Викладання права в Чернівецькому медичному інституті // Радянське право. –1991. –№ 6. –С.42-44.

35. Швырев В.С. Понимание в структуре научного сознания // Загадка человеческого понимания /Под общ. ред. А.А. Яковлева; Сост. В.П. Филатов. –М.: Политиздат, 1991. –С.8-24.

36. Неліп Г. Роль школи і сім'ї у правовому вихованні учнів // Право України. –1993. –№ 3. –С.31-33.

37. Сливка С.С. Професійна культура як філософсько-правове явище // Митна справа. –2003. –№ 1. –С.53-58.

38. Право, правосознание, мировоззрение: "Круглый стол" "Советского государства и права" // Сов. государство и право. –1975. –№ 7. –С.41-51.

Надійшла до редколегії 15.09.2005

СЕЗОНОВА И.К., ОРОБЕЦ К.Н. СИСТЕМА ПРАВОВОГО ВОСПИТАНИЯ (ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ)
Рассмотрены проблемы правового воспитания в современных условиях и пути его совершенствования на концептуальном и практическом уровнях.

***

SEZONOVA I.K., OROBEC K.N. THE SYSTEM OF LEGAL TRAINING (THEORETICAL MODEL)
Problems of legal training in modern conditions and methods of its modernization at conceptual and practical levels are considered.

“ПРАВО І БЕЗПЕКА” – фаховий журнал правоохоронця